

EEN BASIS VAN BESTAAN

DWARS

GROENLINKSE JONGEREN

Visie basisinkomen
DWARS Commissie Economie & Financiën
April 2015

INLEIDING

In de huidige maatschappij staat de economie centraal: groei is heilig en iedereen moet werken. De mens is een instrument geworden van de cijfers. Het enige dat nog telt voor een werkloze is het aantal sollicitaties. Een mens moet soms twee of drie bijbaantjes nemen om rond te kunnen komen. Maar waar dient groei eigenlijk toe? In de maatschappij heerst de assumptie dat meer werk altijd beter is, omdat het leidt tot groei. Wat vergeten wordt, is dat werk en economische groei op zichzelf geen waarde hebben, maar een instrument zijn om de samenleving te ontwikkelen naar onze behoeften.

Nederland moet toe naar een samenleving waarin niet de economie, maar de mens weer centraal staat. De economie is overgewaardeerd en lijkt bijna een intrinsieke waarde te hebben gekregen. Maar doel en middel moeten niet langer worden verwisseld. De economie moet weer in dienst van de mensheid komen te staan. Vrijheid en zekerheid vormen hierbij de kernwaarden.

Het basisinkomen kan deze vrijheid en zekerheid bieden. Het basisinkomen is een maandelijks onvoorwaardelijk vast bedrag waarmee iedere burger in zijn primaire levensbehoeften kan voorzien. Dit biedt mensen uit alle lagen van de samenleving zekerheid. Niet alleen gecontracteerde werknemers, maar bijvoorbeeld ook startende ondernemers, ZZP'ers, vrijwilligers of studenten hebben een gegarandeerd inkomen. Hierdoor ontstaat er ruimte voor zaken die in het huidige systeem ondergeschikt lijken te zijn, zoals innovatie en zorg voor elkaar. Daarnaast biedt het basisinkomen vrijheid en creëert het ruimte om je leven niet in te richten naar je baan, maar naar je behoeften. De burger kiest zelf of deze zeventig uur per week werkt of voor zijn ouders zorgt.

Dit visiestuk constateert de kwalen van het huidige systeem en oppert een alternatief. Het legt uit waarom het huidige systeem niet deugt en hoe het basisinkomen de oplossing kan bieden. Tot slot biedt het een realistisch startpunt voor het werken aan een basisinkomen.

HET HUIDIGE SYSTEEM DEUGT NIET

Tegenwoordig wordt bijna alles in geld uitgedrukt. Welvaart wordt gemeten in BBP en de werking van vraag en aanbod bepaalt de waarde van goederen en diensten. De economische waarde komt echter niet altijd overeen met de maatschappelijke waarde. Veel economische activiteiten hebben negatieve bijeffecten die niet worden meegenomen in het BBP. Daarnaast wordt veel nuttige arbeid niet beloond met geld, waardoor het geen economische waarde krijgt toegekend. Dit kan bijvoorbeeld het helpen van je buurman zijn bij het doen van huishoudelijke taken of het schrijven van visiestukken voor politieke jongerenorganisaties.

De arbeidsproductiviteit van mensen is de afgelopen eeuw sterk toegenomen. Mensen zijn steeds meer gaan verdienen, maar amper minder gaan werken. Dit terwijl boven een bepaald inkomensniveau extra inkomen weinig extra welvaart oplevert. Enkele verklaringen hiervoor zijn dat mensen structureel de waarde van

extra inkomen overschatten en de waarde van vrije tijd onderschatten. Daarnaast kunnen met geld statusgoederen worden gekocht. Mensen beconcurreren elkaar om de hoogste status en bieden hiervoor tegen elkaar in inkomen. Dit terwijl ze veel gelukkiger zouden kunnen worden wanneer ze gezamenlijk minder zouden werken. Als laatste biedt de arbeidsmarkt ook weinig vrijheid om minder te kunnen werken. Veel functies zijn fulltime banen en je kunt bij de meeste banen niet zomaar besluiten om minder uren te gaan werken. Het zou veel welzijn op kunnen leveren wanneer mensen zich minder gedwongen voelen om veel te gaan werken.

De arbeidsmarkt is aan het veranderen. Steeds meer mensen worden ZZP'er en steeds minder mensen hebben een vast contract. Daarnaast is de sociale zekerheid de afgelopen jaren versoberd. Mensen worden hierdoor aan de ene kant gedwongen om sneller een baan te accepteren en moeten aan de andere kant genoeg nemen met arbeidsvoorwaarden die minder zekerheden bieden. De positie van de werknemers verslechtert hierdoor en de macht van de werkgever neemt toe. Er ontstaat, om in Marx' termen te spreken, een steeds groter industrieel reserveleger (werknemers die op ieder moment jouw werk zouden kunnen vervangen). Hierdoor verslechtert de onderhandelingspositie van de werknemer ten opzichte van de werkgever. Dit zou moeten worden voorkomen.

Daarnaast bestaat er in Nederland nog steeds armoede. Wekelijks moeten er ongeveer 85.000 mensen aankloppen bij een voedselbank omdat ze anders niet genoeg voedsel zouden hebben. Armoede heeft veel negatieve gevolgen. Zo plegen mensen in armoede vaker misdaden, worden ze minder oud, en doen kinderen die leven in armoede het slechter op school.

Werkloosheid moet gezien worden als maatschappelijk verschijnsel en niet als individueel probleem. Dit zien we gebeuren bij het huidige beleid, waar het uitgangspunt is dat voor een uitkering de bijstandsgerechtigde zijn best moet doen om aan een baan te komen. Om dat te controleren en om hem daartoe aan te zetten zijn er allerlei verplichtingen, controles en boetesystemen opgezet. Dit kost ongelooflijk veel geld en het leidt tot ondermijning van zelfvertrouwen en zelfstandigheid.

Een ander probleem is dat het huidige uitkeringsstelsel niet voldoende stimuleert om te gaan werken. Mensen die vanuit een bijstandsuitkering willen bijverdienen, worden op hun uitkering gekort waardoor het bedrag wat ze uiteindelijk bovenop hun uitkering overhouden klein is. Dit zorgt ervoor dat mensen in de bijstand minder gemotiveerd zijn om weer aan het werk te gaan. Dit verschijnsel wordt de armoedeval genoemd.

Het huidige systeem deugt dus niet. Het systeem is kostbaar, in financiële en in humane termen. Het kost veel en levert weinig op. Het is tijd om na te denken over een alternatief.

HOE KAN HET BASISINKOMEN DIT OPLOSSEN?

Het basisinkomen zou kunnen functioneren als een arbeidsvrije voet. Dit betekent dat men niet meer verplicht is om te participeren op de arbeidsmarkt om zichzelf te voorzien in de basisbehoeften. Het zorgt op die manier voor meer vrijheid en meer onafhankelijkheid van het kapitalistisch systeem. Mensen krijgen meer spelingsruimte en hoeven niet langer noodgedwongen elke slechte baan aan te nemen om te overleven. Er is dus sprake van een emancipatoir effect op de werknemer, omdat diens onderhandelingspositie verbetert. Het resultaat zou zijn dat werkgevers hun banen aantrekkelijker moeten maken.

Het basisinkomen kan ook als gevolg hebben dat mensen beter zelf kunnen bepalen waaraan ze status verlenen. In de huidige situatie is dit namelijk vaak verbonden aan hoeveel geld iemand verdient. Het maatschappelijk nut van werk zou hierdoor meer aandacht kunnen krijgen. Zo wordt ook de scheiding tussen betaald en vrijwillig werk vager.

Daarnaast kan het basisinkomen handvatten bieden aan arme mensen. Schaarste aan geld leidt ertoe dat er een soort overlevingsmechanisme in werking treedt waardoor mensen een superfocus krijgen op alles wat deze schaarste kan verhelpen. Dit heeft echter als negatief bijeffect dat ze het overzicht verliezen. Ze denken alleen nog maar aan de korte termijn en zijn niet meer goed in staat om hun handelingen in breder perspectief te bekijken. Geld geven kan de nood aan geld oplossen, zodat deze mensen niet langer alleen maar zorgen hebben over geld, maar ook kunnen gaan nadenken over plannen op langere termijn om uit de armoede te komen. Bovendien kunnen mensen naast het basisinkomen, in tegenstelling tot een uitkering, wel bijverdienen. Hierdoor komen ze niet in de armoedeval terecht.

Ook kan het basisinkomen leiden tot een eerlijkere verdeling van werk. Het huidige systeem lijkt er vanuit te gaan dat iedereen een baan zou moeten hebben. Lukt dit niet, dan wijk je af. In het huidige systeem word je als werkloze als schuldige gezien wanneer je geen baan hebt. Het basisinkomen erkent daarentegen dat er niet altijd werk is voor iedereen en garandeert hierom iedereen een inkomen. De schuld van werkloosheid ligt niet noodzakelijk bij de werklozen zelf. Daarnaast creëert het basisinkomen mogelijk ook meer arbeidsplaatsen wanneer meer mensen er parttime door gaan werken. Banen worden hierdoor als het ware gesplitst.

Het aanvragen van een uitkering schaadt het zelfvertrouwen en door de vele voorwaarden die kleven aan het krijgen van een uitkering, wordt ook je zelfstandigheid aangetast. Doordat het basisinkomen onvoorwaardelijk is worden je zelfstandigheid en zelfvertrouwen niet aangetast. Een basisinkomen spreekt vertrouwen uit in mensen en het zorgt voor minder bureaucratie. Je helpt mensen meer door een basis van bestaan te bieden dan door ze te dwingen met regels en boetes. Mensen reageren nu eenmaal beter op een wortel dan op een zweep.

Een basisinkomen maakt het ook makkelijker om een onderneming te beginnen. Ondernemingen kennen vaak, zeker in het begin, kleine winstmarges. Door het basisinkomen weet een (startende) ondernemer zeker dat hij niet in armoede vervalt indien de onderneming toch niet zo succesvol wordt als vooraf gehoopt. Dit kan mensen die geen betaald werk hebben stimuleren een bedrijf te starten. Mensen met betaald werk kunnen ook sneller kiezen om een nieuw plan te gaan uitvoeren

waarvoor bij de huidige werkgever geen ruimte is. Op deze manier kan een basisinkomen innovatieve start-ups helpen.

Een vaak gehoord tegenargument is dat mensen lui worden van het basisinkomen. Dit gaat uit van een te negatief mensbeeld. Wij gaan uit van een sterk arbeidsethos. Mensen ontlenen veel eigenwaarde aan hun werk en doen er sociale contacten op. Het basisinkomen gaat uit van vertrouwen. Het basisinkomen zou mensen deze vrijheid moeten geven.

WAAR MOETEN WE BEGINNEN?

Op basis van de theorie lijkt het basisinkomen een realistisch en eerlijk alternatief te zijn op het huidige systeem. In de praktijk moet echter nog blijken in hoeverre het basisinkomen daadwerkelijk een oplossing is voor de geschetste problemen. Hoewel we veel voelen voor een basisinkomen zien we ook in dat er nog veel geëxperimenteerd moet worden.

Gelukkig worden de eerste stappen al wel gezet. Zo pleiten al meerdere partijen voor het experimenteren met het uitkeringsbeleid op gemeentelijk niveau. De bestaande bijstandsuitkering zou zo moeten worden uitgevoerd, dat er elementen van het basisinkomen in worden verwerkt. De meest simpele vorm hiervan is om mensen twee opties te geven. Zij zouden kunnen kiezen uit ofwel een volledige bijstandsuitkering met daarbij een vereiste tegenprestatie, ofwel een verlaagde bijstandsuitkering zonder tegenprestatie en een bepaald bedrag dat men daar bovenop mag bijverdienen. De resultaten van dit experiment zouden een concreter beeld moeten geven van de gevolgen van een basisinkomen.

Een interessanter experiment zou zijn om op gemeentelijk niveau een groep mensen daadwerkelijk een basisinkomen te geven. Dit moet een betere indicatie geven van de gevolgen dan het eerstgenoemde experiment. De experimentele groep zou een diverse groep mensen moeten bevatten: jong en oud, rijk en arm, vrouw en man, werknemer en ZZP'er, etc.

Om concreter te kijken naar het effect van een basisinkomen op groepen die bij uitstek voordeel kunnen ondervinden van een basisinkomen, kan eventueel een groep worden samengesteld waarbij ook specifiek mensen met een bijstandsuitkering, mensen met een WW-uitkering, NUG'ers (niet-uitkeringsgerechtigden), mantelzorgers, ZZP'ers (vanwege hun flexibele inkomen en hun gebrek aan sociale zekerheid) of, wanneer mogelijk, daklozen worden betrokken. Een dergelijk experiment is weliswaar van minder wetenschappelijke aard, maar kan juist ook tonen hoe groot de voordelen van een basisinkomen kunnen zijn.

Een voorwaarde voor een experiment in welke zin dan ook is dat in ieder geval vooraf is vastgelegd wat er wordt gemeten en hoe lang het experiment zal duren. Omdat het experiment een vrij sterke politieke kant kent, bestaat het risico namelijk dat de uitvoer ervan door de tijd heen zal afhangen van de bestuurders van dat moment of in het meest slechte scenario vroegtijdig zal worden stopgezet (in verband met de financiering). Dit moet te allen tijde zien te worden voorkomen.

TOT SLOT

DWARS is voor de invoering van een basisinkomen. Doormiddel van experimenten worden de effecten van het basisinkomen en hoe het basisinkomen het effectiefst worden vormgegeven. Deze experimenten kunnen ook worden gebruikt om verder draagvlak te creëren.